

KAPITEL 2 / CHAPTER 2² ANALYTICAL ENSURING THE PROTECTION OF NATIONAL ECONOMIC INTERESTS

DOI: 10.30890/2709-2313.2022-14-03-003

Вступ

Сьогодні для українського суспільства в умовах воєнного стану є характерною кардинальна зміна ціннісно–світоглядних орієнтирів в економічній сфері. Більш актуальним стає сприяння згуртованості державної влади, населення та бізнесу, налагодження належним чином скоординованих взаємодій між ними, пошук безпечного простору на основі релокації бізнесу та переміщення цивільного населення, партнерська взаємодія влади та бізнесу, боротьба з кіберзлочинністю, введення нової податкової моделі, яка б дозволила підтримувати малий та середній бізнес тощо.

Проблема захисту може постати перед кожним суб'єктом економіки, насамперед, якщо він прагне провадити захисні функції у кризовий або післякризовий період, коли рівень невизначеності ринку досягає свого максимуму за рахунок накладання і пролонгації на необмежену фазу найбільшої кількості різних ідентифікованих загроз.

2.1. Концептуалізація національних економічних інтересів

В такій ситуації необхідним є переоцінка колишніх економічних норм і побудова на цій основі нової системи цінностей. Відтак актуалізується питання більш ґрунтовного дослідження національних цінностей, національних інтересів та цілей в контексті захисту національної економіки.

На нашу думку методологія комплексного дослідження проблем аналітичного забезпечення захисту національних економічних інтересів повинна ґрунтуватися на фундаменті понятійного апарату загальної теорії національної безпеки, серед ключових понять якого саме національні інтереси займають важливе місце.

Концептуалізація національних економічних інтересів передбачає побудову логічної схеми зв'язку понять, що відображають можливі тенденції зміни референтного поля національних економічних інтересів, що дозволяє продукувати гіпотези про їхню природу й характер взаємозв'язків та рухатися від первинних теоретичних концептів до нових складних.

Концепт згідно академічного тлумачного словника трактується як формулювання, загальне поняття, думка [1]. Як наведено в енциклопедії

---

²*Authors: Kononova Iryna Volodymyrivna*

сучасної України під концептом розуміють поняття – ідею, що містить певний підхід до дійсності. Розгортання змісту концептів у системі суджень утворює концепцію [4]. Представники концептуалізму доводили, що загальні поняття не існують поза розумом пізнаючого суб'єкта, а є особливими формами пізнання дійсності, тобто поєднання (інтеграція) двох чи більше одиниць, ізольованих одна від одної через абстрагування та об'єднання за допомогою специфічного визначення дають можливість створити повну картину розуміння складного об'єкту. В нашому дослідженні таким об'єктом є захист національних економічних інтересів.

Концептуалізація національних економічних інтересів визначає наявність певної сукупності думок про природу національних економічних інтересів, засновану на наявних теоретичних висновках дослідника та охоплює тенденції й залежності між окремими компонентами національної економіки у відповідній сформованій системі понять, забезпечує місткість й компонентне наповнення, що дозволяє знаходити через концептуальну схему логічний взаємозв'язок із заданими предметами та об'єктами національної економіки та її захисту.

Отже дослідження сутності національних економічних інтересів, які виконують роль домінанти у визначенні базових понять захисту національної економіки створює відповідні умови для формування ефективної системи захисту національної економіки.

Національні економічні інтереси невіддільні від історії і традицій українського народу, системи господарювання, менталітету, культурних і духовних цінностей. Тобто між національними економічними інтересами та захистом національної економіки від загроз існує тісний взаємозв'язок, сутність якого полягає в пріоритетності національних економічних інтересів у процесі створення системи захисту національної економіки.

Національні економічні інтереси є об'єктом дослідження як економічній теорії так і державного управління. Серед зарубіжних вчених варто відзначити таких представників, як Б. Броуді, С. Браун, М. Каплан, Г. Моргентан, М. Гальперін, Г. Кан, Г. Кіссенджер, С. Хоффман, Дж. Шлессінгер, Д. Кауффман. Серед українських вчених дослідженню категорії «національні економічні інтереси» присвячені наукові розробки В. Базилевича, О. Бандурка, О. Барановського, З. Варналія, В. Васенка, М. Єрмошенка, Б. Губського, В. Горбуліна, Т. Іванової, А. Качинського, Ю. Ковбасюка, О. Користіна, Г. Колісника, В. Котковського, В. Мунтіяна, О. Новикової, Г. Ситника, А. Семенченка, Я. Чернятевич, О. Шатило, Л. Шевченко та ін.

Як показує проведена систематизація існуючих в наукових колах думок щодо розуміння сутності національних економічних інтересів, у сучасній економічній літературі немає єдиних підходів до трактування терміну «національні економічні інтереси».

Для концептуалізації цього терміна та формування комплексного уявлення

щодо сутності національних економічних інтересів на нашу думку необхідно розглянути окремо поняття «інтереси», «національні інтереси» та «економічні інтереси».

Національні інтереси України відображають фундаментальні цінності та прагнення українського народу, його потреби в гідних умовах життєдіяльності, а також цивілізовані шляхи їх створення і способи задоволення. Національні цінності є найбільш стабільний і, відповідно, найменш рухливий елемент, який здійснює вирішальний вплив на формування соціальної структури суспільства та його повсякденну життєдіяльність. Водночас унаслідок екстраполяції національних цінностей на конкретно-історичні умови розвитку суспільства формуються відповідні національні інтереси, серед яких є пріоритетні, які проголошуються на офіційному рівні [19].

Але на відміну від національних цінностей, національні інтереси є більш динамічні і можуть змінюватися залежно від умов зовнішнього середовища. На їх структуру, спрямованість, актуальність, необхідну інтенсивність й наполегливість щодо реалізації постійно впливають зміни потреб суспільно-політичного та соціально-економічного розвитку в конкретній історичній відрізок часу.

Національні цілі формуються в руслі національних інтересів. Їх зміст та спрямованість визначається переважно динамікою та необхідністю реалізації національних інтересів у процесі розвитку відповідно до умов зовнішнього середовища, тобто національні цілі мають бути спрямовані на захист і реалізацію національних інтересів. Тому національні цілі представляють собою декомпозицію пріоритетних національних інтересів. Їх визначення априорі дає змогу побудувати деяку гіпотетичну модель кращого стану (кращих і безпечніших умов розвитку та життєдіяльності) кожної людини, суспільства, держави [6].

Термін «інтереси» уперше було використано в Римському праві, первинними значеннями якого було «мати місце», «бути присутнім», «відрізнитися» і пов'язували з компенсацією збитків, нанесених кредитором у результаті затримки виплати боргу [25]. У працях Адама Сміта в англійському описі інтересу відповідає слово *self-interest*.

Слід відзначити, що поняття «інтереси» не існує окремо, а є частиною сукупності понять «мотив, цінність, потреба і мета». Як зазначено у словнику іншомовних слів поняття «інтерес» походить від латин. *interesse* — важливо і трактується як цікавість, зацікавлення, спрямованість на значущий предмет чи діяльність [3].

У філософії інтерес розглядається як категорія, що відображає усвідомлення потреб індивідом, соціальною групою, суспільством, прояв напрямків ціннісних орієнтацій [35].

Так, французькі філософи-просвітителі П. Гольбах, Д. Дідро, К. Гельвецій

прагнули співвіднести інтерес з конкретними його носіями і через нього намагалися глибше пояснити їх дії і вчинки. Д. Дідро при цьому зазначав, що коли говорять про інтерес індивіда, стану, нації – «мій інтерес», «інтерес держави», «його інтерес», «їх інтерес» – це слово означає щось потрібне чи корисне для держави, для особи, для мене тощо. К. Гельвецій розглядав інтерес як основу діяльності людей, всіх їх звичаїв і уявлень. П. Гольбах інтересом називав об'єкт, з яким кожна людина пов'язує уявлення про своє щастя» [21].

Підсумовуючи вищенаведене, можна стверджувати, що 1) інтерес виникає в об'єктивній можливості, що виявляється в поєднанні мотивів, відносно задоволення потреби. 2) інтерес формується в усвідомленій цінності у вигляді плану, намірі, цілі, 3) інтерес існує в реалізованій меті. Тобто базисом виникнення інтересу є потреба, а залежно від потреби інтерес може бути різним, але завжди строго визначеним.

Економісти інтерес розуміють як об'єктивне явище, оскільки, з економічної точки зору інтереси формуються існуючими суспільними відносинами й повністю визначаються зовнішніми по відношенню до суб'єкта умовами. Так, наприклад, представники класичної школи економіки вбачали інтереси окремого індивіда рушієм економіки держави. На думку А. Сміта, в основі розвитку держави та суспільних груп – кожна окрема людина, її природні потреби та інтереси.

Починаючи з середині ХХ ст. економічні інтереси стали розглядатися у більш широкому економічному значенні та отримали певне соціально-історичне обґрунтування.

Слід відзначити думку В. Зомбарта, який у праці «Буржуа» використовуючи спостережно-описовий підхід стверджував, що економічний інтерес сучасної економічної людини є рушійною силою національного господарства. Розвинув уявлення щодо економічних інтересів і Г. Шмоллер у своїй праці «Народне господарство, наука про народне господарство та її методи» провівши їх дослідження відносно народного господарства та політекономії.

Представник неінституціоналізму Дж. К. Гелбрейт у своїх працях дотримується позиції, згідно якої економічні інтереси особи утворюють єдність з інтересами фірми, ототожнюються та узгоджуються з цілями корпорацій під впливом технічних нововведень. економічні інтереси як об'єкт дослідження посідають чільне місце.

Ф. Найт у своїй праці «Ризик, невизначеність і прибуток» зазначає, що формою реалізації економічного інтересу є прибуток. На його думку суб'єкти реалізуючи свої економічні інтереси прагнуть отримувати та нагромаджувати багатство зовсім не заради збільшення споживання благ або споживання приросту доходу, а заради ще більшого збагачення, ризикують під час здійснення економічної діяльності для отримання ще більших прибутків та набуття

власності, і як результат – відчуття перемоги, перевершення інших.

Й. Шумпетер, зробив висновок узагальнення раціональних та ірраціональних мотивів підприємницької діяльності вважав, що основне значення економічного інтересу полягає в його реалізації, але не завжди розуміючи свої інтереси, економічні агенти не знають, як їх найраціональніше реалізувати, що породжує значні економічні проблеми – дефіцит інвестиційних вкладень в економіку, банкрутство підприємств, невдалий вибір кар'єри тощо.

Д. Норт стверджував, що у процесі розвитку економічної системи постійно відбувається пошук нових можливостей реалізації економічних інтересів, що відображено трансформацією інституційних обмежень та механізмів їхнього регулювання [25].

Економічні інтереси в структурі національних інтересів – це економічна складова, яка, своєю чергою, складається з комплексу інтересів суб'єктів господарювання (національних компаній) у всьому розмаїтті їхніх взаємозв'язків [10].

В енциклопедії сучасної України економічні інтереси визначено як систему соціально-економічних потреб суб'єктів господарської діяльності (працівника, підприємця, корпорації, споживача, соціальної групи, суспільства, держави) [4].

З точки зору індивіда економічні інтереси являють собою об'єктивні, зумовлені відносинами власності, спонукальні мотиви, стимули трудової діяльності, спрямовані на задоволення потреб кожної особи і суспільства в цілому. У реальному житті потреби набувають конкретної форми інтересів. Іншими словами, економічні інтереси - це усвідомлені економічні потреби, що мають спонукальну силу.

Економічний інтерес - категорія суб'єктивно-об'єктивна. Суб'єктами економічних інтересів є окремі індивіди, сім'ї, домогосподарства, колективи, групи людей, спільнот, держава, суспільство в цілому. Об'єкти економічних інтересів - економічні блага (товари, послуги, інформація тощо).

Економічному інтересу властива відособленість, тобто одержання певної вигоди одним учасником, або групою учасників суспільства [10].

Отже, економічний інтерес – це вигода, що реалізується суб'єктом у процесі господарської діяльності

Економічні інтереси виступають носіями суперечностей і в цьому вигляді вони нерозривні: економічні інтереси також як і суперечності водночас є джерелом та рушійною силою розвитку економічної сфери країни.

На думку В. Д. Базилевича, економічні інтереси – це усвідомлене прагнення суб'єктів господарювання до задоволення економічних потреб, що є об'єктивним спонукальним мотивом їхньої господарської діяльності [9].

Мочерний С. В. економічні інтереси визначає як усвідомлені економічні потреби окремих людей, соціальних верств, груп та класів, що є формою відносин економічної власності, і, у свою чергу, знаходять свій вияв у

поставлених цілях, конкретних завдань та діях щодо їх досягнення [44].

Семененко В.М., Коваленко Д.І. економічний інтерес розглядають як "користь, вигода, яка досягається в процесі реалізації економічних відносин. Це мотив та стимул соціальних цілеспрямованих дій економічних суб'єктів з метою отримання певних результатів для задоволення різноманітних потреб" [47].

Узгодження економічних інтересів обумовлюється їх компліментарністю та необхідністю вирішення суперечності між ними, що передбачає постійний пошук та оновлення механізму узгодження інтересів, компромісного вирішення протиріч.

Будь які економічні інтереси, незалежно від суб'єкта якому вони належать, чи то інтереси особи, суспільства чи держави в цілому, вимагають захисту як інтереси основних об'єктів безпеки. Але захисту підлягають не всі економічні інтереси, оскільки вони за своєю суттю можуть сперечатися між собою. Інтереси особи можуть не відповідати інтересам суспільства і держави, як і інтереси окремих прошарків суспільства можуть бути спрямовані проти інтересів особи або держави. Тому захисту повинні підлягати життєво важливі інтереси особи, суспільства і держави. Стосовно держави – це національні цінності, національні інтереси, національні цілі, відносно суспільства – цінності, інтереси і цілі суспільства, а щодо особи – цінності, інтереси і цілі особи.

Стосовно питань захисту національної економіки його зміст та цілісність визначають національні цінності; його структуру визначають національні інтереси, а спрямованість - національні цілі.

Зміст економічної категорії «національний інтерес» характеризується абстрактністю та суб'єктивністю, а її формування безпосередньо залежить від ставлення до зовнішнього середовища та системи цінностей, яка домінує у тій чи іншій країні.

Саме поняття «національний інтерес» (англ. national interest, нім. Staatsräson, франц. raison d'état) виникло у західних країнах і було запозичене з політичної літератури, в якій воно використовувалося відносно інтересів держави. Автором терміну «державний інтерес» є італійський вчений Н. Макіавеллі. У своїй праці «Державець» дослідник вживає поняття «вищий державний інтерес» у контексті застосування державою права діяти попри моральні, релігійні чи суспільні норми з метою забезпечення потреб держави, які, на його думку, є вищими, аніж потреби окремих індивідуумів [18]. Але слід зазначити, що поняття інтересів держави може не враховувати інтереси інших держав, натомість джерелом багатьох внутрішніх економічних та політичних проблем часто є національні інтереси інших держав

Фундаментом розвитку теорій національних інтересів є роботи німецького вченого Г. Моргентгау в яких національний інтерес він розглядає крізь призму політичної влади – влада та інтерес нерозривні явища. Французький дослідник Р. Арон зводить національний інтерес до вираженої у загальній формі тріади

«безпека — могутність — слава», бо на його думку однозначно визначити національний інтерес не можна, оскільки «розмаїття конкретних і кінцевих цілей і завдань не дає змоги сформулювати раціональне визначення національного інтересу у зв'язку з неоднозначністю колективного інтересу в економічній науці» [8]. До наукового обігу поняття «національні інтереси» запроваджено американськими вченими – представниками «школи національних інтересів» Р. Нібуром та Ч. Бердом [18]. У 1935 р. термін «національні інтереси» був уперше включений в Оксфордську енциклопедію соціальних наук.

В малій енциклопедії етнодержавознавства під національним інтересом розуміється інтереси, що є національно специфічними, притаманними тільки національним спільностям (інтереси розвитку культури, мови, морального престижу нації тощо), та загальнонаціональними, в реалізації яких зацікавлене все суспільство.

Представник класичної політичної економії Генрі Чарльз Кері стверджував, що на засадах національних інтересів необхідно будувати політику держави [19].

Досліджуючи національні інтереси з точки зору державного управління О. Копанчук визначає їх як сукупність об'єктивних внутрішніх і зовнішніх потреб держави, а також системи державного управління, задоволення яких дозволяє забезпечити сталий розвиток особистості, суспільства і держави в цілому. під національними інтересами будемо розуміти сукупність офіційно виражених потреб і цінностей України, реалізація та захист яких забезпечує сталий розвиток особистості, суспільства і держави [35].

А. Колодій визначає національні інтереси як інтерес до самозбереження, до реалізації свого соціально-політичного і культурного потенціалу, форма якого властива саме цій нації (до реалізації національної ідеї) і вважає їх результатом синтезу інтересів національної спільноти [39].

М. Шульга зазначає, що національні інтереси – сукупність життєво важливих інтересів особистості, суспільства і держави, які виражають потребу країни в прогресивному розвитку [47].

В рамках геополітики, де воно є однією з основних категорій розглядає національні інтереси Р. Римаренко, на думку якого поняття «національні інтереси» характеризує виражені в предметній формі національні цінності [56].

Згідно думки Я.Чернятевич національні інтереси є визначальними потребами суспільства та держави в економічній сфері, реалізація яких гарантує економічну незалежність та стійкий розвиток економічної системи держави [54].

Думка О. Воронянського базується на твердженні про те, що в основі національного інтересу лежать відносини, які формуються в суспільстві під час перерозподілу ресурсів і цінностей [18].

В.Горбулін та А.Качинський, національні інтереси трактують як «життєво важливі матеріальні, інтелектуальні та духовні цінності українського народу як носія суверенітету та єдиного джерела влади в Україні, визначальні потреби

суспільства і держави, реалізація яких гарантує державний суверенітет України та її прогресивний розвиток» [20].

К.Маркевич трактує національні інтереси як спільну основу існування індивідів, суспільства та держави, що поєднує в собі фундаментальні, матеріальні та духовні цінності, культурні, творчі, інтелектуальні та інші надбання, які втілюються у реалізації цілей і забезпеченні потреб суб'єктів держави та збереженні державного суверенітету [42].

Відповідно до Закону України «Про національну безпеку» [5], національні інтереси – це життєво важливі матеріальні, інтелектуальні і духовні цінності Українського народу як носія суверенітету і єдиного джерела влади в Україні, визначальні потреби суспільства і держави, реалізація яких гарантує державний суверенітет України та її прогресивний розвиток.

Близьким до законодавчого трактування є думка З. Варналія [15], який вважає національні інтереси – це життєво важливі матеріальні, інтелектуальні, духовні і культурно-історичні цінності певного народу як носія суверенітету та єдиного джерела влади в країні, реалізація яких гарантує державний суверенітет країни та її прогресивний розвиток.

В. Ліпкан стверджує, що національні інтереси становлять першооснову національної безпеки, і можуть розглядатися як усвідомлені особою і суспільством, гарантовані державою цільові настанови щодо необхідності існування та розвитку людини, нації і держави як єдиного організму [38].

Р.Ковалюк вважає поняття «національні інтереси» базою та невід'ємним складовим елементом системи національної безпеки [31].

Ю.Ковбасюк та Г.Ситник визначають національні інтереси як «сукупність збалансованих інтересів людини (громадянина), суспільства, держави у різних сферах їх життєдіяльності, реалізація яких гарантує збереження національних цінностей, державний суверенітет, територіальну цілісність та прогресивний суспільно-політичний і соціально-економічний розвиток, вихідний пункт політики національної безпеки та основа формування національних цілей і пріоритетів. [32]

І. Кукса, Є. Гончаров визначають національні інтереси як реальну основу дій нації та держави, спрямованих на виживання, функціонування і розвиток, сукупність національних цілей і базових цінностей, які відіграють важливу роль у стратегії та тактиці у сфері національної безпеки, та економічної безпеки як її складової [37].

На думку О.Левчук, В. Коваленко національні інтереси є фундаментальною основою економічної політики та основним пріоритетом економічної безпеки [39].

На основі вищенаведених думок можна стверджувати, що національні інтереси мають колективний характер, оскільки вони впливають з потреб громадян (груп громадян). До категорії національних інтересів належать, з

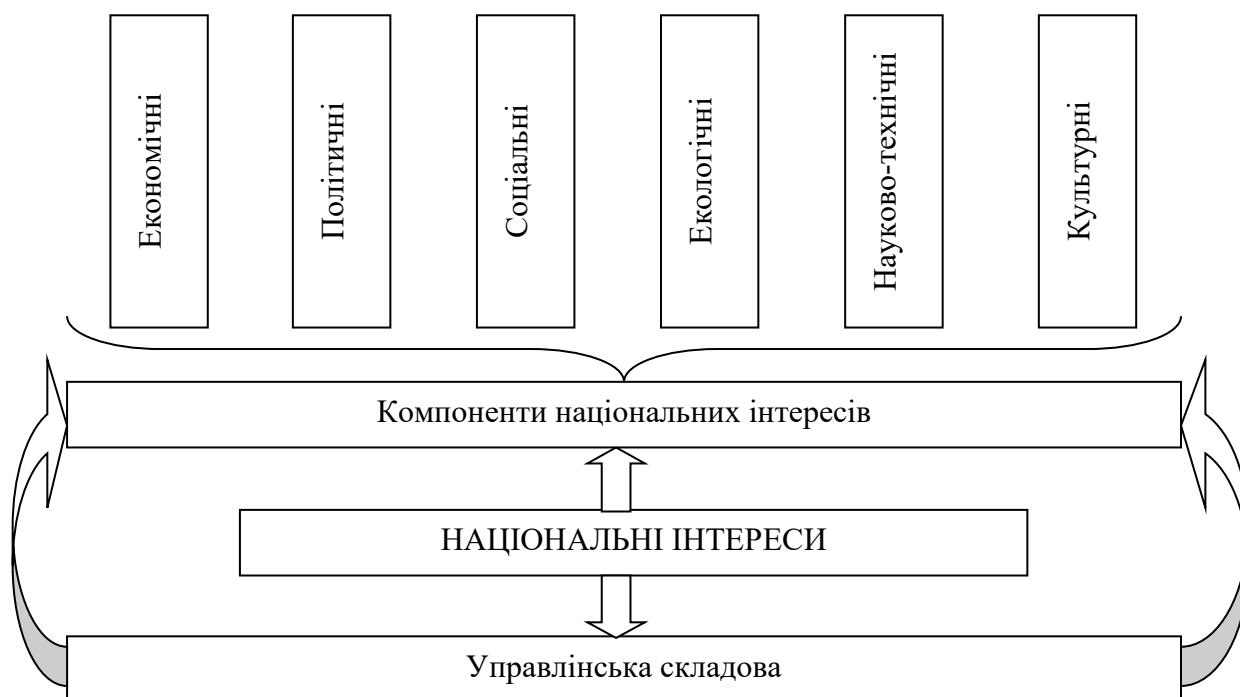

одного боку, не будь-які потреби, хай навіть об'єктивні, а саме – усвідомлені народом і офіційно виражені у національних цілях; з іншого – тільки ті потреби, які ґрунтуються на національних цінностях.

На думку С.Свешнікова, В. Бочарнікова та В. Пеньковського національні інтереси логічніше представити як життєво важливі національні інтереси України – національні інтереси України, реалізація яких забезпечує існування України як держави і право Українського народу на самовизначення; та фундаментальні національні інтереси України – національні інтереси, без реалізації яких неможливо забезпечити сталий розвиток України [52].

Держави мають різний рівень пріоритетності національних інтересів, але головним з яких залишається забезпечення своєї територіальної цілісності. Проте нації дбають не лише про безпеку кордонів, а й про свій економічний добробут. Відтак, серед пріоритетів держави – «виживання» як шляхом забезпечення національної безпеки (військової), так і економічного піднесення.

Структуру національних інтересів можна подати у вигляді моделі, яка складається з таких елементів як економічні, політичні, соціальні, екологічні, науково-технічні та культурні (рис.1). Реалізація всіх складових національних інтересів неможлива без міцної економічної платформи, яка формується через призму економічних інтересів.

Рис. 1 - Елементи національних інтересів

Визначення змістового наповнення національних економічних інтересів як об'єктивного чинника, обумовленого сукупністю економічних потреб, відіграє визначальну роль у забезпеченні цілісності, захищеності, ефективного

функціонування та сталого розвитку національної економіки.

Серед науковців найбільш детально національні економічні інтереси розкрив В. Шлемко [47]: створення самодостатньої, конкурентоспроможної національної економіки; здійснення структурної перебудови економіки; забезпечення ефективного розвитку національної промисловості; істотне зменшення енерго- та матеріалоємності ВВП; модернізація виробництва та розвиток його наукомістких галузей; створення замкнених циклів виробництва стратегічно важливої продукції; збереження та розвиток інтелектуального та науково-технічного потенціалів України; побудова економічних відносин з країнами світу на засадах рівноправності та взаємовигідності; вдосконалення товарної структури експорту та імпорту та інші.

На думку Є.Різниченко економічними інтересами країни є сукупність кількісних (динаміка зростання ВВП на душу населення, обсягу виробництва високотехнологічної продукції тощо) та якісних характеристик (соціально-економічні параметри, які характеризують якість життя населення та справедливість розподілу благ у країні) функціонування економіки країни, які забезпечують довгострокове економічне зростання (зростання кількісних та покращення якісних параметрів економіки) та здатність національної економіки конкурувати з економіками інших держав за рівнем ефективного використання ресурсів та інновацій в умовах інтеграції та конвергенції у глобалізованому світі [45].

Такі науковці як С. Мельник, І. Горбан та М. Цуп визначають національні економічні інтереси як «сукупність об'єктивних економічних потреб незалежної країни, які проявляються в єдності різних економічних інтересів нації, що відображає суспільні потреби, задоволення яких забезпечує ефективний, стабільний соціально-економічний розвиток країни та формує конкурентоспроможну національну економіку» [42].

На думку М.Єрмошенко, національні економічні інтереси – це «сукупність об'єктивних економічних потреб незалежної країни, задоволення яких забезпечує ефективне функціонування та сталий розвиток її економічної системи, а через неї й економіки» [26]

На думку В. Базилевича, «національні економічні інтереси – це усвідомлене прагнення суб'єктів господарювання до задоволення економічних потреб, що є об'єктивним спонукальним мотивом їх господарської діяльності» [9].

І. Кучумова [39] зазначає, що національні економічні інтереси мають ґрунтуватися на: (1) сукупності цілей економічного та соціального розвитку країни; (2) врахуванні наявного стану економічної сфери, переліку та змісту виявлених загроз щодо неї; (3) системі якісних і кількісних критеріїв стану економічної сфери, які відповідатимуть вимогам сучасної ринкової економіки.

Отже, національний економічний інтерес – це сукупність об'єктивних економічних потреб незалежної країни, які виявляються в єдності різних

економічних інтересів нації, що відображає суспільні потреби, задоволення яких забезпечує ефективний, стабільний соціально-економічний розвиток країни та формує конкурентоспроможну національну економіку.

Тобто національні економічні інтереси можна характеризувати як прагнення держави в умовах обмеженості ресурсів задовольняти свої постійно зростаючі економічні потреби, забезпечувати якісне самовідтворення. Їх можна визначити як співвідношення відносної корисності отриманого економічного блага і масштабу витрат, необхідних для його досягнення.

Одним з важливих завдань захисту національної економіки є здійснення систематизації та класифікації національних економічних інтересів за категоріями та рівнями важливості. Так, М.Єрмошенко [26] пропонує національні економічні інтереси поділити на: поточні (тактичні), котрі пов'язані з розв'язанням невідкладних проблем функціонування або розвитку економічної системи та реагуванням на загрози, що призвели до кризових явищ в економічній сфері; довгострокові (стратегічні), які відображають цілі економічної політики держави на перспективу.

На думку А. Мазаракі [41], основою ієрархії інтересів має бути поділ інтересів на основні та другорядні інтереси, за умов що реалізація перших часто вимагає відстрочення реалізації інших національних економічних інтересів.

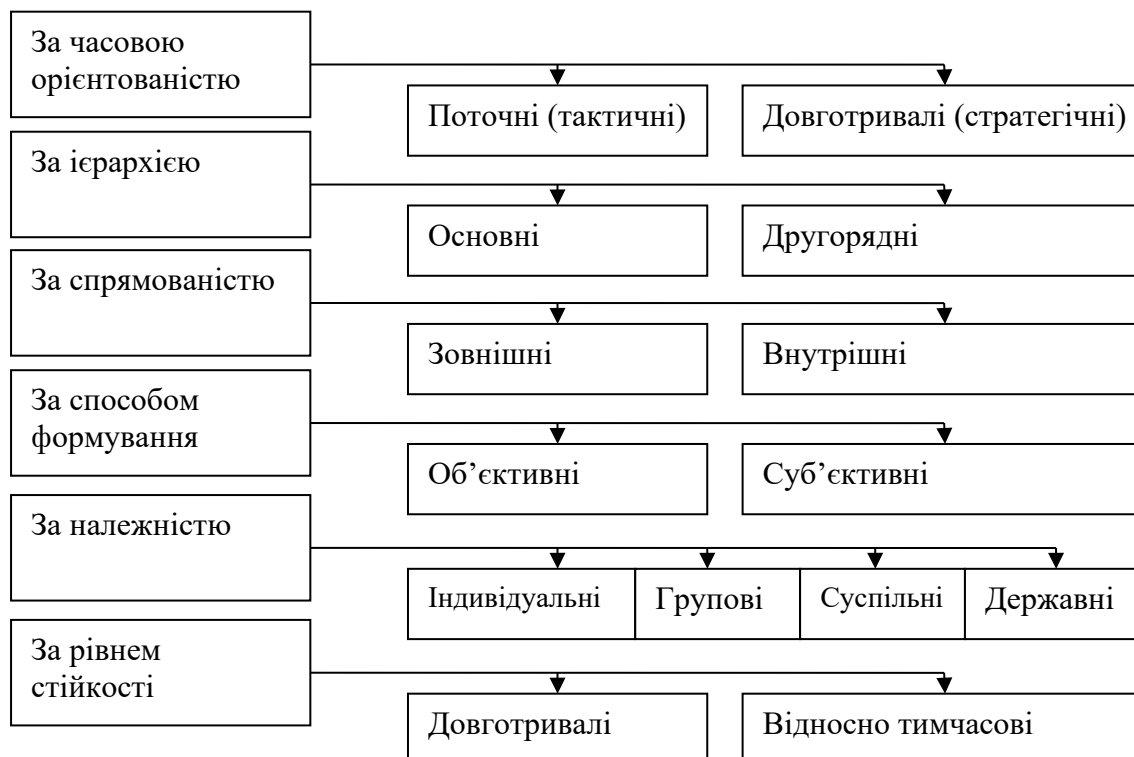
С. Завгородня пропонує поділ національних економічних інтересів на два види: внутрішні та зовнішні [28]. На її думку такий поділ дозволяє більш чітко артикулювати прагнення (наміри) тієї чи іншої держави щодо реалізації національних інтересів у процесі врегулювання міждержавних суперечностей, а також належним чином обґрунтовувати свою позицію в багатосторонніх консультаціях з тих чи інших питань економічного співробітництва, якщо, наприклад, зовнішні інтереси в економічній сфері стають дестабілізуючим фактором міждержавних відносин.

За способом формування та існування національні економічні інтереси можна класифікувати як об'єктивні та суб'єктивні, індивідуальні та групові, суспільні та державні, довготривалі та відносно тимчасові.

Неоднозначність поділу національних економічних інтересів за рівнями і суб'єктами реалізації свідчить про їх багатоваріантність.

На нашу думку, класифікацію національних економічних інтересів можна здійснювати за такими ознаками як: часова орієнтованість, ієрархія, спрямованість, спосіб формування, належність та рівень стійкості (рис.2).

Дослідження національних економічних інтересів показує, що певний характер взаємин в межах національної економіки залишається сталим до певної міри, після якої закономірності взаємодії економічних інтересів можуть діаметрально змінитися. Для Української економіки дане твердження має чіткий прояв після введення в країні воєнного стану.

Рис. 2 - Класифікація національних економічних інтересів

Як вважають більшість дослідників [24, 26, 28, 47], визначення національних економічних інтересів як сукупності пріоритетних економічних потреб, відіграє визначальну роль у створенні надійної економічної безпеки, забезпеченні цілісності, захищеності, ефективного функціонування та сталого розвитку національної економіки.

Як зазначає Г.Панченко, підвищення продуктивності праці є системоформуючим національним економічним інтересом[45].

На думку Є. Буряка, К. Редько, А.Чорновола та О. Орленко саме євроінтеграція дозволить Україні змінити пріоритети у державній політиці, переглянувши пріоритетність цілей сталого розвитку України та шляхи їх досягнення [14].

Найбільш пріоритетними національними економічними інтересами в умовах воєнного стану є: створення надійної системи економічної безпеки України; створення самодостатньої, конкурентоспроможної, соціально спрямованої економіки; дотримання балансу інтересів держави, бізнесу та громадськості, трансформація економіки України для швидшої інтеграції у європейське економічне середовище; забезпечення альтернативних джерел енергії; створення потужного військово-промислового комплексу; відновлення економічного і людського розвитку України а саме збереження та розвиток інтелектуального й науково-технічного потенціалів України; вирішення державою соціальних проблем; побудова економічних відносин з іншими країнами на засадах рівноправності та взаємовигоди тощо.

На нашу думку згрупувати вищенаведені найбільш пріоритетні національні економічні інтереси в умовах воєнного стану можна у три групи (рис.3.):

- національні економічні інтереси, орієнтовані на виживання;
- національні економічні інтереси, орієнтовані на стабілізацію;
- національні економічні інтереси, орієнтовані на інтеграцію.

Таке групування національних економічних інтересів дасть можливість визначати саме ту сукупність об'єктивних соціально-економічних потреб, задоволення яких забезпечує ефективний, стабільний соціально-економічний розвиток країни та формує конкурентоспроможну національну економіку.

Рис. 3 - Групування найбільш пріоритетних національних економічних інтересів в умовах воєнного стану

Тобто національні економічні інтереси в умовах воєнного стану можна характеризувати як прагнення держави утримати та стабілізувати економіку в умовах обмеженості ресурсів шляхом задоволення своїх постійно зростаючих економічних потреб, спираючись на допомогу західних країни та орієнтуючись на інтеграцію у європейський економічний простір.

2.2. Аналітичне забезпечення захисту національних економічних інтересів та його елементи

Поняття захисту є багатоманітним, його тлумачення залежить від сфери використання терміну та галузі науки, у межах якої досліджується це поняття. Природа захисту має глибокі історичні корені в людській цивілізації і може розглядатися з точки зору філософії, права, історії, політології, соціології, криміналістики, економіки тощо.

В академічному тлумачному словнику української мови поняття «захист» представлено як дія за значенням захищати та заступництво, охорона, підтримка. сукупність правових, економічних, організаційних та технічних заходів, що мають на меті запобігти порушенням [1].

На нашу думку, захист – це породженні загрозою дії. При чому будь-яку загрозу характеризують, такі ознаки, як: найвищий ступінь перетворення небезпеки з можливості в дійсність; висловлений намір одних суб'єктів завдати шкоди іншим; готовність здійснити насильство для заподіяння збитку; динамізована небезпека. Таким чином загрози є актуалізованою формою небезпеки в процесі їх перетворення з можливості в дійсність.

За місцем виникнення загрози можуть бути як внутрішні так і зовнішні. За характером існуючі в сучасних умовах загрози безпеці можуть мати воєнний або невоєнний характер. За ступенем прояву існують явні та приховані загрози. За сферою спрямування впливу загрози можна розподілити на виробничі, фінансові, експортно-імпорні, технологічні, інституційні, соціально-економічні, демографо-економічні, воєнно-економічні, еколого-економічні тощо.

Рис. 4 - Захист національних економічних інтересів та його параметри

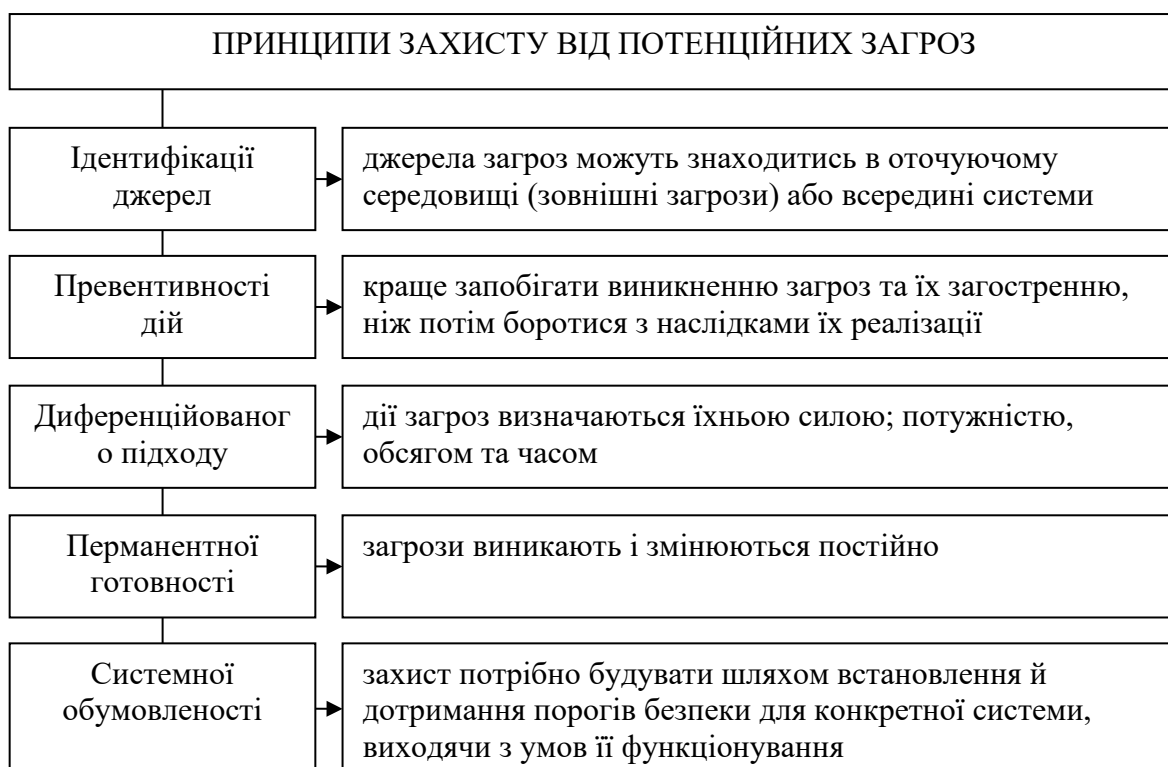

Основним компонентом захисту від загроз є адаптація, яка може здійснюватися у двох напрямках: боротьба з загрозами (активний прояв адаптації) або пристосування до впливу загроз (пасивний прояв адаптації). Але в обох напрямках спочатку необхідно визначити перелік загроз. Інструменти захисту від загроз поділяють на державно-правові, які потребують звернення до органів державної влади, адміністративні та економічні.

При формуванні систем захисту від потенційних загроз для будь-яких об'єктів необхідно дотримуватись таких засадничих принципів:

- джерела загроз можуть знаходитись в оточуючому середовищі (зовнішні загрози) або всередині системи (внутрішні загрози);
- краще запобігати виникненню загроз та їх загостренню, ніж потім боротися з наслідками їх реалізації;
- дії загроз визначаються їхньою силою; потужністю, обсягом та часом; – загрози виникають і змінюються постійно;
- захист потрібно будувати шляхом встановлення й дотримання порогів безпеки для конкретної системи, виходячи з умов її функціонування.

Систематизація принципів захисту від потенційних загроз наведено на рис.5.

Рис. 5 - Принципи захисту від потенційних загроз

Гарантом захисту національних економічних інтересів повинна виступати держава [56]. Реалізація захисту національних економічних інтересів дасть змогу спрямовувати економічну політику на задоволення стратегічних економічних

інтересів та забезпечення економічної безпеки держави. При цьому основними результатами ефективного захисту національних економічних інтересів є приріст національного багатства, обсягів необхідних суспільству товарів і послуг, найбільш ефективне використання обмежених ресурсів, політична та соціальна стабільність, досягнення яких є можливим при створенні відповідного аналітичного забезпечення.

Дослідження сутності та значення аналітичного забезпечення економічних процесів розпочалися у середині 90-х рр. ХХ ст.. Вперше у науковий обіг Л. Поповою було введено термін «обліково-аналітична система», як система впорядкованого формування інформації з облікових і звітних даних [40]. Поняття «аналітичне забезпечення» застосовується для визначення якісного стану облікових і аналітичних процесів, які є необхідними, для задоволення інформаційних потреб керівників і достатніми для прийняття управлінських рішень [49]. Подальший розвиток теоретико-методичних питань аналітичного забезпечення пов'язаний з розглядом складових компонентів цієї системи в їх взаємозв'язку.

На сьогодні в різних літературних джерелах щодо аналітичного забезпечення використовують поняття «обліково-аналітичне забезпечення», «обліково-аналітична система», «інформаційно-аналітичне забезпечення» як тотожні або суміжні. Вирізняють різні складові, функції та завдання обліково-аналітичного забезпечення.

У широкому розумінні термін «аналітичне забезпечення» трактується як забезпечення системи управління аналітичною інформацією, яка необхідна для прийняття обґрунтованих та ефективних рішень [57].

В цілому аналітична інформація є видом економічної інформації, отриманої в результаті зведення, групування, аналізу та синтезу даних. Зведена інформація підлягає аналізуванню шляхом застосування різних статистичних та економічних методів для дослідження динаміки, структури, взаємозв'язку між явищами та процесами, що визначають рівень захисту національних економічних інтересів.

Тобто аналітичне забезпечення представляє собою сукупність збору, накопичення, розподілу, обробки, збереження, пошуку і передачі відомостей та даних, що стосуються різних аспектів об'єкту дослідження, результатів його функціонування та наявності негативного впливу зовнішніх та внутрішніх загроз [34].

Якщо розглядати аналітичне забезпечення захисту національних економічних інтересів як процес послідовності певних дій, то безпосередньо підготовка аналітичної інформації може бути розподілена на кілька ключових етапів:

- 1) збирання, реєстрація та узагальнення даних;
- 2) перевірка інформації;

- 3) аналітичне опрацювання;
- 4) збереження та передача інформації;
- 5) формування інформаційного базису для розроблення рішень.

Рис. 6 - Процес аналітичного забезпечення захисту національних економічних інтересів

Метою аналітичного забезпечення є створення інформаційної бази, прийняття та оцінювання обґрунтованих управлінських рішень, виявлення ступеня їх реалізації. Без отримання якісної інформації неможливе ефективне функціонування підприємства.

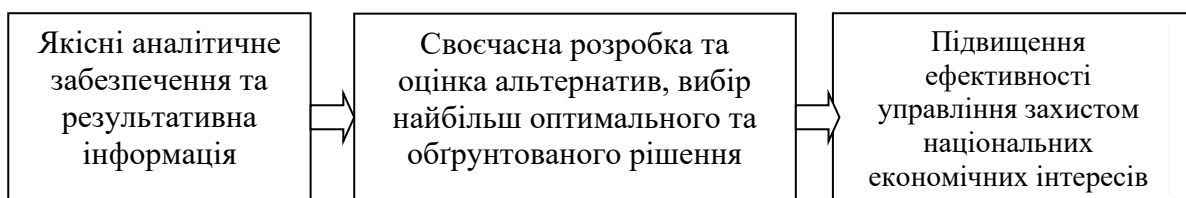
Результатом функціонування аналітичного забезпечення повинні бути звіти, документи, довідки та вихідна інформація, що є основою прийняття рішень та контролювання над виконанням поставлених завдань, до яких відносять: визначення структури негативних впливів за складовими національних економічних інтересів; розподіл об'єктивних і суб'єктивних негативних впливів на національні економічні інтереси; фіксація здійснених превентивних заходів для запобігання негативним впливам; оцінювання ефективності здійснених заходів з погляду нейтралізації конкретних негативних впливів за кожною складовою національних економічних інтересів; визначення причин недостатньої ефективності заходів, здійснених для подолання вже наявних і

можливих негативних впливів.

Ефективність системи управління безпосередньо залежить від рівня якості аналітичного забезпечення та аналітичної результативної інформації, що впливає на вибір альтернативних управлінських рішень та прийняття якісних управлінських рішень, забезпечення високого рівня якості яких дає змогу здійснити своєчасне накопичення корисної аналітичної інформації. На основі такої інформації з'являється можливість для розробки та оцінювання альтернативних управлінських рішень з вибором найбільш оптимального з них в конкретних умовах.

Система аналітичного забезпечення, діючи безперервно, підвищує якість та розширює сферу практичного застосування інформації, позитивно впливаючи на ефективність управлінської інформації для сторонніх користувачів. Ланцюжок впливу аналітичного забезпечення захисту на управління має три основних елемента (рис.7).

Рис. 7 - Ланцюжок впливу аналітичного забезпечення захисту на управління

Для побудови аналітичного забезпечення захисту національних економічних інтересів слід врахувати, що загрози національним економічним інтересам можуть виникати як у внутрішньому, так і у зовнішньому середовищі.

Основні аспекти побудови аналітичного забезпечення захисту національних економічних інтересів (рис.8) включають супровід аналізом внутрішніх та зовнішніх загроз, джерела інформації та потреба у її актуалізації. Основними параметрами захисту національних економічних інтересів є: рівень та якість життя населення, економічне зростання, інтеграція у світову економіку тощо.

Головною метою побудови аналітичного забезпечення захисту національних економічних інтересів є формування та передача якісної оперативної, тактичної і стратегічної інформації для забезпечення обґрунтованих та ефективних управлінських рішень щодо захисту національних економічних інтересів.

Джерелами для аналітичного забезпечення захисту національних економічних інтересів є сукупність способів отримання, пошуку, збереження, накопичення, передачі, обробки інформації, організація банків даних, формування аналітичних довідок та звітів, формування системи ІТ щодо інформаційних потоків для обґрунтування управлінських рішень.

Мета побудови аналітичного забезпечення захисту національних економічних інтересів	формування та передача якісної оперативної, тактичної і стратегічної інформації для забезпечення обґрунтованих та ефективних управлінських рішень щодо захисту національних економічних інтересів
Джерела аналітичного забезпечення	сукупність способів отримання, пошуку, збереження, накопичення, передачі, обробки інформації, організація банків даних, формування аналітичних довідок та звітів, формування системи ІТ щодо інформаційних потоків для обґрунтування
Вимоги користувачів інформації	максимальний захист національних економічних інтересів через надання інформаційної підтримки у прийнятті управлінських рішень
Головне завдання	інтеграція інформаційних потоків з економічними процесами з метою їх об'єктивного відображення

Рис. 8 - Основні аспекти побудови аналітичного забезпечення захисту національних економічних інтересів

При чому побудова аналітичного забезпечення захисту національних економічних інтересів повинно відповідати вимогам користувачів інформації, серед яких - максимальний захист національних економічних інтересів через надання інформаційної підтримки у прийнятті управлінських рішень.

В процесі аналітичного забезпечення захисту національних економічних інтересів перед виконавцями ставиться головне завдання - інтеграція інформаційних потоків з економічними процесами з метою їх об'єктивного відображення.

Також слід зважати на той факт, що аналітичне забезпечення захисту національних економічних інтересів в своєму арсеналі може мати комплексні методики аналізу та оцінки.

На етапі визначення і прогнозування розвитку ситуації щодо захисту національних економічних інтересів необхідно проаналізувати фактори, що мають безпосереднє відношення до рішень, які приймаються, за допомогою ситуаційного аналізу з використанням методів вивчення динаміки та методів прогнозування. Надалі потрібно розробити якомога більшу кількість варіантів рішень з використанням матричних та індикативних методів стратегічного аналізу.

Забезпечити потреби аналітичного забезпечення захисту національних економічних інтересів суто методами стратегічного аналізу неможливо, оскільки він, як правило, носить описовий, експертний (суб'єктивний), ймовірнісний характер, що не дає змогу трансформувати сформовані на його основі стратегічні

цілі в конкретні дії або ж об'єктивно оцінити в конкретних кількісних показниках ступінь їх досягнення.

Для оцінки рішень необхідно сформувати критеріальну базу оцінки розроблених варіантів стратегічних рішень захисту національних економічних інтересів. Залежно від характеру рішення критерії можуть бути кількісними і якісними. Кількісні базуються на очікуваних вигодах і витратах, співвідношенні між наявним та необхідним обсягом ресурсів, можливістю їх залучення зі сторони, оцінкою ступеня впливу обраного стратегічного рішення на основні результативні показники захисту національних економічних інтересів.

До основних якісних критеріїв можна віднести достатність рівня компетенції персоналу щодо реалізації різних варіантів стратегічних рішень, зрозумілість рішення, рівень реалістичності тощо. Для вибору найоптимальнішого варіанта рішення необхідно використовувати факторний, порівняльний аналіз та інші методи оцінки критеріальної бази.

На етапі узгодження шляхом підготовки аналітичних записок відбувається представлення рішення для різних рівнів управління, на яких воно узгоджується залежно від їх цільової орієнтації.

На наступному етапі необхідно підготувати узагальнену аналітичну характеристику підготовленого стратегічного рішення щодо захисту національних економічних інтересів для прийняття і остаточного затвердження. Для реалізації рішень та оцінки ступеня досягнення поставлених цілей аналітичного забезпечення захисту національних економічних інтересів доцільно проводити моніторинг шляхом збору інформації про зміну обраних показників під впливом прийнятих рішень.

З метою реалізації контролю за здійсненням аналітичного забезпечення захисту національних економічних інтересів необхідно аналізувати відхилення отриманих даних з доповненням факторного аналізу визначення і персоніфікацією їх причин. Отримана на цьому етапі інформація використовується для розробки коригуючих заходів або в процесі обґрунтування і прийняття майбутніх стратегічних рішень щодо захисту національних економічних інтересів.

Висновки

Організація ефективного аналітичного забезпечення захисту національних економічних інтересів дасть змогу створити більш ефективну та стійку систему захисту національних економічних інтересів.

Релевантність процесу прийняття управлінських рішень щодо захисту національних економічних інтересів в подальшому підвищується під дією аналітичних процедур, що дає змогу говорити про необхідність формування єдиної інформаційної моделі національних економічних інтересів та дозволить підвищувати результативність їх захисту.